TİB
TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
AYLIK BÜLTENİ

ARALIK 1976
SAYI : 30

200 Kuruş

İÇİNDEKİLER

TİB adına sahibi :
MEHMET TANJU AKAD

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
NAMIK ÖZCAN

Yönetim Yeri :
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/ANKARA

Basıldığı Yer :
Ulusoğlu Matbaası - ANKARA

EMPERYALİZM VE YENİ ASKERİ STRATEJİSİ

Modern militarizm, kapitalizmin bir sonucudur. Her iki şekliyle kapitalizmin canlı bir ifadesidir-kapitalist devletlerin dış çatışmalarında kullandıkları bir askeri güç olarak ve hakim sınıfların proleteryanın her çeşit ekonomik, sosyal ve politik hareketini bastıracak bir silah olarak. (Lenin, T.E., c. 15, s. 197)

Geçen sayımızda militarizm ile çeşitli ekonomik ve politik unsurlar arasındaki ilişkiyi ağırlıkla metropoller açısından yukarıdaki çerçeve içerisinde incelemiştik. Bu sayımızda ise, ağırlıkla metropollerle geri bıraktırılmış ülkeler arasındaki ilişkinin politik ve askeri boyutlarını inceleyeceğiz.

En kaba bir biçimde nasıl politik ilişkiler ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmış bir biçimi ise, askeri mücadele de politik ilişkilerin en yoğunlaşmış şeklidir. Burada en kaba biçimde dedik. Çünkü yalnızca genel doğrulardan yola çıkıp incelemelerde sorunların özgün yanlarını ihmal edersek, mekanik ve dolayısıyla eksik ve yanlış yorumlamalardan kaçınamayız. Bu nedenle soruna genel doğruların ışığı altında, ancak bu yazı çerçevesine sığdıracağımız kadar da geniş boyutlarıyla bakmaya çalışacağız. Bu nedenle emperyalizmin günümüzdeki askeri stratejisini kavramak için kuşkusuz yüzyılımızın tüm temel ekonomik ve politik gelişmelerinden hareket et-

mek zorunluluğu vardır. Bu bakımdan sürekli ve genel bunalımın üçüncü evresinde ortaya çıkan özelliklere geçmeden önce yüzyılımızın başından beri meydana gelen gelişmeler üzerinde durmak gerekmektedir.

1870'lerde başlıyan ve 1900 - 1903 yıllarında sona eren geçiş süreci sonunda tekelci sermaye kapitalizmin egemen ögesi haline geldi. Bu dönemde sermayenin merkezileşme ve yoğunlaşması ile birlikte üretimin yoğunlaşmasının yanısıra dünyanın tümü **«özü, pazarları ticaret için değil de ya**tırım için geliştiren» (Lenin, T.E., c. 39 s. 430) emperyalistler tarafından paylaşıldı.

Yukarıdaki unsurların yanısıra asalak ve can çekişen kapitalizm şeklinde nitelenen emperyalizm çağında artık üretim ilişkileri/üretici güçlerin gelişimi önünde sürekli olarak bir engel olduğu için sosyal devrimler çağının objektif temelleri de ortaya çıktı. Emperyalizmin «sürekli ve genel bunalım unsurunu açıklamak için bu temelden hareket etmek gerekir. Ekonomik gelişmelerin siyasal sonuçlarını irdelerken bu noktada mutlaka üzerinde durmamazı gereken diğer bir husus da tekel kârı ile birlikte artık yalnız artık-değer yoluyla sömürülen işçi sınıfının değil fakat aynı zamanda bütün halk kesimlerinin mevcut yapıya karşı ortak mücadelelerinin maddi şartlarının gelişmesidir. Bu ittifakın maddi temelleri ve diğer unsurları bir çok TIB yayınında etraflıca irdelendiği için burada tekrar ele alınmayacaktır. Burada konuya kısaca değinmemizin gerekçesi genel ve sürekli bunalım çağında (kapitalizmin rekabetçi aşamasından beri bünyesinde bulunan ve değişik nedenlere sahip bulunan devresel buhranların da varlığıyla) ekonomik yapı ve siyasi krizler arasındaki bağlantının kurulmasına yardımcı olmaktır.

Yukarıdaki unsurların geniş açıklamasını ilerideki yazılara bırakarak metropollerle geri bıraktırılmış ülkeler arasındaki ilişkilerin incelenmesine geçmeden önce kısaca emperyalist metropoller arasındaki ilişkileri de irdeleyeceğiz. Çünkü, emperyalist kapitalist sistem içerisindeki bu ilişkilerin ortak belirleyicileri emperyalistlerin kârlı yatırım alanları, ucuz hammaddeler ve pazar sorunlarına çözüm bulmak için getirdikleri uygulamaların çeşitli dönemlerde aldığı genel biçimler ve sisteme karşıt güçlerin etkileridir.

Emperyalizmin sürekli ve genel bunalımının birinci evresinde genelde metropollerle geri bıraktırılmış ülkeler arasındaki hakim ilişki birincilerin ikincileri açık askeri ve politik işgal altında tutmaları ve yarı sömürge niteliğindeki bölgelerde de nihai olarak bu amacı tek başlarına gerçekleştirebilmek için birbirleriyle yarışmalarıydı. Dünyanın paylaşımı 19. yüzyılın sonlarında sona ermişti ve bu paylaşım bazı değişiklikler göstermekle birlikte temelde Napolyon Savaşları sonrasının güçler dengesini yansıtmaktaydı. Fakat kapitalizmin eşitsiz gelişim kanunu sonucunda bazı emperyalist güçler diğerlerinden daha hızlı güçlendiler ve eski güçler dengesinin hükümsüzlüğünü ilan ettiler. Arkasından da Birinci Yeniden Paylaşım Savaşına kadar sürecek bir seri politik kriz geldi.

Yeni gelişen güçler yayılacak boş alan bulamayınca biribirlerinin egemenlik alanlarına göz diktiler ve bu arada ittifaklar belirmeye başladı. Bundan sonra taraflar biribirlerini yoklamaya başladılar. 1905 yılında Alman İmparatoru Fas'ı ziyaret etti ve Tanca'da bu ülkenin kesin bağımsızlığını savunarak İngiltere ve Fransa'nın tepkisini denedi. Fakat sonuçta Avusturya hariç tüm diğer emperyalist güçleri karşısında görünce geri çekildi. 1904 Rus - Japon savaşından sonra 1907 yılındaki İngiltere - Rusya anlaşması ile birlikte, Fransa'nın da bu anlaşmalara katılmasıyla birlikte üçlü ittifak doğmuş oldu. İkinci bir kriz ise 1908 yılında Avusturya'nın Bosna-Hersek'i aniden ilhak etmesiyle

doğdu ve üçlü İttifak yeteri kadar direnemeyince bu sefer zafer Almanya'nın oldu. Diğer bir kriz yine 1911 yılında Fransa'nın Fas'ı işgali ile doğdu. Almanya ticari çıkarlarını korumak için Panther zırhlısını gönderdi fakat İngiltere'nin nihai bir savaşa hazırlandığını ilan etmesi ve Afrika'da aldığı bir iki ufak arazi karşılığında geri çekilmek zorunda kaldı.

Birinci Balkan Savaşı ile politik kriz 1912 yılında yine Balkanlarda odaklaştı. Sırpların Arnavutluğu alıp Adriyatik denizine açılmalarını istemiyen Avusturya ile, Rusya arasındaki sürtüşme seferberliğe kadar ilerlemişken her iki tarafın müttefikleri de o anda savaşı uygun görmeyince Rusya geriye çekildi ve durum böylece bir anlamda yine berabere oldu.

Görüldüğü gibi bu dönemde emperyalist güçlerle geri bıraktırılmış ülkeler arasındaki ilişkilerde açık askeri ve politik işgalin tekelci sermayenin sorunlarına çözüm bulma biçimi olması paylaşım mücadelesini derhal sıcak savaşa dönüştürme eğilimini güçlendiriyordu. Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu, Çin gibi tek bir emperyalist gücün egemenliği altına kesinkes girmiş bulunmayan bölgeler ise doğal olarak emperyalist ülkeler arasındaki çelişkilerin odak noktasını oluşturuyordu. Bu ülkeler çeşitli emperyalist güçlerin bir arada oynadıkları alanlardı.

1913 yılında Liman von Sanders'in Osmanlı İmparatorluğunu yeniden düzenlemek için İstanbul'da Birinci Ordunun komutanlığına getirilmesi o sırada karşılıklı olarak donanma bağlarını geliştiren İngiltere ve Rusya'nın tepkisiyle karşılaştı. Von Sanders Osmanlı Ordusu'nun genel müfettişliğine getirildi ve bu kriz de görünüşte Almanların geri çekilmesiyle sonuçlandı. Bunu, Bağdat demiryolu üzerindeki anlaşmazlık izledi ve nihayet yine Sırbistan mes'elesinden başlayan politik kriz I. Yeniden Paylaşım Savaşının ortaya çıkması için kıvılcım vazifesini gördü.

Büyük Orduların Avrupa'da dövüştüğü bu savaş sırasında henüz geri bıraktırılmış ülkelerde anti-emperyalist ulusal kurtuluş savaşları yoktu. Fakat 1917 yılında emperyalist dönemin ilk proleter devrimi sonucunda Sovyetler Birliği'nin kurulması dünya çapında bir etki yaptı ve sömürgelerde ulusal kurtuluş savaşları ilk başta milliyetçilik temelleri üzerinde de olsa yeşermeye başladı. Emperyalist devletler kapitalist üretim ilişkiler zincirinin dışına çıkan genç Sovyet devletini daha ilk aşamada boğmak için her çeşit tedbire başvurdular. Japonlar, Amerikalılar, İngilizler ve Fransızlar bir çok kere asker de göndererek Sibirya'da Kolçak, Kuzeyde Yudeniç, Güneyde ise Wrangel ve Denikin'in beyaz ordularını desteklediler. Ancak tek ülkede sosyalizmi yıkmayı başaramadılar. Bu başarısızlığın temel nedenleri arasında bu ülkede işçi-köylü ittifakının sağlam bir şekilde kurulabilmesinin yanısıra kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının dayanışması ve bu ülkeler hakim sınıflarının politik istikrarı sağlamak için savaşa devamdan vazgeçmelerinin de rolü vardır.

İki Büyük Paylaşım Savaşı arasındaki dönem bütün ülkelerde emekçi halkların yükselen muhalefetini getirdi, bu ülkelerin bazılarında iktidarın eşiğine kadar gelindi. Ortaya çıkan ekonomik, toplumsal ve siyasi krizler bu ülkelerin hakim sınıflarının da bunlara karşı yeni düzenlemelere gitmelerine neden oldu. Bu düzenlemeler savaş sonrasının zor günlerinden başlıyarak özellikle 1929 - 1933 büyük buhranından sonra daha kesin şekillenmeye başladı. Her ülkede şu veya bu biçimde devletin müdahaleciliğini arttırması ağırlık kazandı. Toplumsal krizin en ağır olduğu ülkelerde faşizm iktidara geldi. 1937'de tekrar ağırlaşan ekonomik krizden çıkışta ise İkinci Yeniden Paylaşım Savaşı öncesinin silâhlanma harcamalarının önemi büyüktü.

Bu dönemde geri bıraktırılmış ülkelerin açık askeri ve politik işgali yine ön planda idi. Japonya, anti-feodal

ve anti-emperyalist nitelikte bir savaşın sürdürüldüğü Çin'e saldırdı, Kore, Mançurya ve diğer bölgeleri işgal etti. İtalya'nın ise gücü ancak Habeşistan'a yetti.

Birinci Yeniden Paylaşım Savaşından sonra bütün sömürgelerinin yanısıra Alzas-Loren'i, Schleswig-Holstein'i, Danzig, Memel, Yukarı Silezya ve meşhur Polonya koridorunu ve geçici olarak Saar'ı kaybeden Almanya yavaş yavaş güç toparladıkça bütün bu kayıpları üzerinde durmaya başladı. Yine 1930'ların ikinci yarısında; sözde, halk cephesinin iktidarda olduğu Fransa başta olmak üzere tüm emperyalist ülkelerin dolaylı veya dolaysız yardımları ile İspanya'da faşistlerin iç savaşı kazandıkları görüldü. İçsavaş sırasında Franko'nun saflarında 300.000'den fazla Alman, İtalyan ve Kuzey Afrikalı esker dövüştü. Bu savaş askeri açıdan İkinci Yeniden Paylaşım Savaşı'nın genel bir provası oldu. Yine bu dönemde Almanya Südet meselesini bahane ederek Çekoslavakya'yı işgal etti ve Münih'ten başarı kurtaran aslan görünümünde dönen Chamberlein ve Fransızlar Avusturya'nın ilhakına da göz yumdular. Uluslararası siyasi ilişkilerde başarı kazanan Hitler, bir yandan da askeri bakımdan sür'atle güçlenirken diğer emperyalistler bu gücün Sovyetlere yöneleceği umudu içinde idiler. Nihayet Hitler 1939'da kendisini yeni güçler dengesi içerisinde yeteri kadar kuvvetli hissettiği zaman İngiltere ve Fransa için yapılacak tek şey yeni paylaşım savaşını iki yıl öncesinden çok daha kötü şartlar içerisinde kabul etmekti.

Emperyalistler arasındaki İkinci Yeniden Paylaşım Savaşı sona erdiği zaman metropollerdeki burjuvazi gerçekten büyük bir şok geçirdi. İkinci Yeniden Paylaşım Savaşının en önemli özelliklerinden biri de artık savaşın hesapları yapılırken sosyalist bir ülkenin ve gelişen ulusal kurtuluş hareketlerinin de dikkate alınması gereğiydi. Bu hesaplar yapıladursun, savaştan büyük ölçüde güçlenerek çıkan A.B.D. hariç tüm diğer ülkeler, sözde galipler de dahil olmak üzere birer yıkıntı halindeydiler. 1945-48 yılları arasında Avrupa'nın doğusundaki ülkelerde sosyalizme geçiş mücadeleleri başarıya ulaşırken 1949 yılında da Çin'de Kuomintang kesin bir yenilgiye uğradı. Bunun yanısıra ulusal kurtuluş mücadeleleri bir çok ülkede, ilk başta özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinde hızla yaygınlaşmaktaydı. Bu şartlar altında ABD emperyalist - kapitalist sistemin jandarmalığını yüklendi. Bir yandan diğer emperyalist ülkelerin geri çekilmek zorunda kaldıkları yerlerde karşı devrimci cepheyi güçlendirirken, öte yandan da bizzat İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya gibi ülkeleri ayakta ve sağlam tutmak için yardım etti. Bu amaçla büyük kaynaklar harcadı. ABD'nin kendisini ayakta zor tutan İngiltere'nin yerine Yunanistan'a müdahalesi ve başı iyice sıkışan Fransa'ya Vietnam'da giderek artan ölçüde yardım etmesi yukarıdaki birinci olgunun çok iyi iki örneğidir. Savaştan yıkıntı halinde çıkan tüm kapitalist ülkelere yaptığı yardımlar milyarlarca doları bulurken ABD bu finansmanı dünya ekonomisi içerisinde elde ettiği üstün durum sayesinde sağlayabiliyordu.

Savaştan sonra bilimsel ve teknolojik devrimle birlikte üretim ve birikim çok daha büyük ölçeklere ulaşırken artık uluslararası niteliği çok daha ağır basmakta olan tekelci sermayenin kârlı yatırım alanları, pazar ve ucuz hammadde kaynaklarını kaybetmeye hiç tahammülü kalmamıştı. Bu dönemde uluslararası tekelci sermayenin stratejisi emperyalist - kapitalist sistemden kopmaları mümkün olduğu kadar önlemekti. Dünya çapındaki üsler sitemi, ikili anlaşmalar ve NATO, CENTO, SEATO gibi ittifakların hizmet ettiği amaç budur.

Bu dönemin politik gelişmelerine geçmeden önce işin ekonomik yanına bir parça daha eğilelim ve geri bırak-

tırılmış ülkelerin sistem açısından önemini irdelemeye çalışalım. Bu konuda bazı rakamlara müracaat etmekte yarar var.

1958 - 68 arasındaki on yıl içerisinde, yukarıda belirttiğimiz nedenlerden ötürü ABD'nin sanayii ürünleri satışı iç pazarda % 50 oranında artarken, dünyadaki ABD kaynaklı şirketlerde bu oran % 100 oldu. 1960'ların başında dış kaynaklardan elde edilen gelir, toplam sanayi gelirinin dörtte birine ulaşmıştı ve pazar tıkanıklığı karşısında dış yatırımlar nisbeten daha yüksek ve istikrarlı bir kâr kaynağı teşkil etti. 1950'lerin başından itibaren süratle artan ABD dış yatırımları 1960 yılında 32 milyar, 1969 yılında ise 71 milyar doları buldu ki bu rakamlar giderek artan piyasa değerlerini yansıtmayan kitap değerleridir. Gerçek değer 100 milyar doların hayli üzerindedir. Dış yatırımlar emperyalist metropoller için yalnız pazar açısından değil, aynı zamanda hammadde kaynakları açısından da hayatidir. ABD stratejik madenlerinin en az yarısının % 80 ile % 100 arasındaki bir bölümünü ithal etmek zorundadır. Bütün bunlar emperyalizmin sistemi ayakta tutmak ve kopmaları önlemek için giriştiği politik atılımların temelindeki ekonomik dürtülerin ne kadar kuvvetli olduğunu ve emperyalizmin politik bir tercih değil fakat tekelci sermaye için hayati nitelikteki sorunlardan doğduğunu göstermektedir.

İkinci Paylaşım Savaşının hemen sonunda, 1945'deki Yalta Kongresinden 1947'de Truman doktrininin ilanına kadar olan zaman, soğuk savaşın ortaya çıktığı dönem olarak ele alınabilir. 1947'den 1950'lerin ortalarına kadar buna paralel olarak ortaya çıkan askeri doktrin ise tutma - önleme doktrini idi. Yani sosyalist blokun ve ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişmesini önleme ve karşı - devrimi destekleyerek kaybettikleri mevzileri tekrar ele geçirme. Bu dönemde özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde halk demokrasilerinin kurulması ve karşı - devrimlerin bastırılması ile ortaya çıkan durumlara emperyalistlerin tavrının en somut bir ifadesi Churchill'in bakış açısında somutlaşmaktadır. 1946'da ABD'yi ziyaretinde yaptığı meşhur Fulton konuşmasında «Baltık kıyısında Stettin'den Adriyatik kıyısında Trieste'ye kadar demir bir perde inmektedir» derken sonradan çok yaygınlaşacak olan bu terimi ilk olarak kullanıyordu. Churchill ayrıca aynı yıl Zürih Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada kuvvetli ve birleşmiş bir Avrupa'dan söz ediyor ve Avrupanın güçlenmesinin emperyalist - kapitalist sistemin çıkarlarına ne kadar gerekli olduğunu çeşitli biçimlerde vurguluyordu. Sistemin genel çıkarları açısından bu tez ABD tarafından her zaman kabul görmüş, görüş ayrılıkları en fazla bunun yükünün paylaşılması konusunda ortaya çıkmıştır. Günümüzde de aynı politikanın devamını ABD'nin, eski Savunma Bakanı Schlesinger'in «ABD ve Avrupa'nın biribirlerine ihtiyacı var» diye belirtmesinde ve Kissinger'in «ABD kuvvetli bir Avrupa istiyor» demesinde görebiliriz.

Tekrar 1940'ların sonuna dönersek ABD'nin dışişleri bakanı Marshall'ın yardım planı ile somutlaşan Truman Doktrininin hep tutma - önleme amacına yönelik olduğunu görürüz. 1948 yılında Yunanistan'da karşı devrimin ABD yardımıyla başarıya ulaştırılması, Türkiye de dahil olmak üzere bir çok geribıraktırılmış ülkeye yapılan yardımlar bu dönemin olguları arasındadır. Bu yardımlar bir yanda da bu ülkelerde dışa bağımlı kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesinin koşullarını sağlıyordu. Bu genel olguya ülkemizden örnek verecek olursak; karayolları ile ülkenin geniş kesimlerinin pazar ilişkisine açılması, traktörler ile tarımda yapısal değişim, toprak parçalanması yanısıra toprak toplulaşması, iç göçler, uluslararası tekelci sermayenin kredi kurumlarının çabaları vs. sayılabilir.

Uluslararası tekelci sermayenin kârlılık oranlarını arttırmak için getirdiği uygulamalar II. Paylaşım Savaşı sonrasında değişen koşullara göre değişmek zorunda idi. Bunların başında artık geribıraktırılmış ülkelerde yalnızca metropollerde üretilen malları pazarlamaya ve hammadde kaynaklarını geliştirmeye yönelik yatırımların değil, imalât sanayiinin çoğu kolları da dahil olmak üzere dışa bağımlı ve çarpık da olsa belli bir üretim yapısının kurulması gelir. Bu yeni işbölümünde geribıraktırılmış ülkelerde sanayi dayanıksız tüketim malları üretimi, dayanıklı tüketim malları montajı ve taşaron niteliğindeki sanayii olarak tasnif edilebilir. Bu çerçeve içerisinde geribıraktırılmış ülkelerin işbölümü içerisindeki payları zaman içerisinde mutlak olarak gelişmekte fakat en başta teknolojik kısıtlamalardan ötürü her zaman metropollere göre ikinci plandaki sanayiilere kısıtlı kalmaktadır.

Bu sanayiilerin kurulmasında emperyalistlerin yerli ortakları eskiden metropollerde üretilen malların komisyonculuğunu yapan komprador tüccarlardı. Genel olarak dünya çapında emperyalist - kapitalist sistemin sınırları daralınca ve tüm ülkeler görünüşte de olsa politik bağımsızlıklarını kazanınca bu ortaklıkların kurulması uluslararası tekelci sermayenin bu yeni şartlar altında ortaya çıkan kısıtlamaları atlatmasının yeni yöntemi oldu. Bunun sonucunda emperyalistler ülke içinde artık - değer sömürüsünde bulunmaya başladılar. Üretici güçlerin gelişmesini engellemek yerine çarpık ve kendilerine bağımlı bir şekilde geliştirmeye başladılar. Bu unsurlar yeni sömürgecilik politikasının esaslarını teşkil eder.

Geribıraktırılmış ülkelerde kapitalizmin büyük ölçüde ve belirleyici olarak dışa bağımlı ve başından beri tekelci nitelikte yukarıdan aşağıya inşa edilmesi yapısal zayıflığını da getirmiştir. Bu nedenle emperyalizmle bütünleşmiş yerli tekelci sermaye ülkedeki geleneksel feodal veya feodal kalıntılar ile işbirliği ilişkisinde bulunmaktadır. Böylece oluşan hakim sömürücü azınlıklar — OLİGARŞİK YÖNETİMLER — içerisinde emperyalizm de yer almakta ve artık dışsal bir olgu olmanın yanısıra aynı zamanda içsel bir olgu da olmaktadır. Bunun ekonomik kökeni uluslararası tekelci sermayenin geribıraktırılmış ülkelerde eskisinden farklı olarak üretim faaliyetine girmeleri ve artık - değer sömürüsünde de bulunmalarıdır.

İŞTE, GERİBIRAKTIRILMIŞ ÜLKELERDE BU OLİGARŞİLERİN ASKERİ VE YARI ASKERİ GÜÇLERİ EMPERYALİZMİN BİRİNCİ SAVUNMA HATTIDIR. BÖYLECE EMPERYALİST İŞGAL KİTLELERİN GÖZÜNDEN GİZLENMEYE ÇALIŞILMAKTA, BİR ÇOK HALDE YABANCI ASKERLER HİÇ ORTADA GÖZÜKMEDEN DEVRİMCİ HAREKETLERİN BASTIRILMASINDA (HER HALÜKARDA GEÇİCİ) BAŞARILAR ELDE EDİLMEKTEDİR.

Emperyalizmin görünürde çekilmesi, emperyalist sömürü ve işgalin sona erdiğini değil, daha kurnazca bir görünüme girdiğinin kanıtıdır. Yani artık emperyalizm Vietnamlı'yı Vietnamlı'ya, Taylandlı'yı Taylandlı'ya vs. kırdırmaktadır. Böylece silah tekellerinin kasalarına akan harcamalar da büyük ölçüde ezilen halkların ödediği vergilerden karşılanmaktadır. Ancak devrimci hareketler karşısında bu oligarşilerin yetersiz kaldığı durumlarda emperyalizm duruma açıkça müdahale etmektedir. Kore, Lübnan, Vietnam, Dominik Cumhuriyeti, Kamboçya bunun örnekleridir. Fakat gizli işgalin açık işgale dönüşmesi emperyalizm tarafından arzulanan bir şey değildir. Bu nedenle ABD ülke dışındaki silahlı kuvvetlerinde sürekli bir azaltmaya gitmektedir. 1969 yılında ülke dışında yer alan 1.2 milyon ABD askeri var iken bu rakam 1974 yılında 518 bine inmiştir. Bunlar içerisinde Asya'da görev yapanların sayısı aynı süre içerisinde 815 000 den (ki bunun 543 bini Vietnam'da idi) 181 214'e inmiştir. Günü-

müzde bu rakamlar daha da azalmış, Hindiçini halklarının zaferi ile ABD bu bölgeden büyük ölçüde çekilmek zorunda kalmıştır.

Gizli işgalin bazı yönlerini incelemeye geçmeden önce ABD emperyalizminin askeri stratejisinin geçirdiği değişiklikleri tarihsel şartlarla bağıntılı olarak kısaca ele almakta yarar var.

1950'lerde Sovyetler Birliği ve sosyalist blok emperyalizmin güvenliği açısından başlıca düşman addediliyor ve Amerikan askeri stretejisi sosyalist bloka karşı yapılacak topyekün bir savaşa göre planlanıyordu. Savaş sonrasında ortaya çıkan politik krizler topyekün nükleer savaşa başvurulmadan sona ermişti ve Kore savaşı gibi olaylar sosyalist bloka karşı girişilecek savaşın yanında ikincil sayılıyordu. Bölgesel savaşlar için uygun olmasa da her şey bir Üçüncü Dünya Savaşı'na göre hazırlanıyor, bu savaşın da nükleer üstünlük ile kazanılacağına inanılıyordu. Bütün bölgesel savaşlara Üçüncü Dünya Savaşının ön habercileri olarak bakılıyordu.

Fakat 1950'lerin sonuna doğru ABD, NATO ve diğer bölgesel ittifaklara karşı en büyük tehlikenin Sovyet ordularından değil de; Vietnam, Laos, Tayland, Malaya, Filipinler, Cezair, Küba ve diğer birçok geribıraktırılmış ülkedeki kurtuluş hareketlerinden geldiği emperyalistler tarafından görülmeye başlandı. 1954'de Dien Bien Phu, 1959 de Küba, 1962'de Cezair'deki başarılar, dış yatırımlarının tarihte görülmedik bir hızla arttığı bu zamanda emperyalistleri şaşkınlığa uğrattı.

Stratejik nükleer kuvvetler gerillalara karşı kullanılamıyordu. Konvansiyonel kuvvetlere ise dönem boyunca önem verilememişti. Böylece emperyalistler 1950'lerin sonunda çok büyük bir stratejik açmaza saplandılar. Bu krize çare bulmak için Rockfeller gibi en büyük tekelci sermaye grupları ekonomi, politika ve askeri alanda uzmanlaşmış binlerce kişinin çağrıldığı panel toplantıları tertipleyip sorunlarını tartıştılar. Fakat, ilerideki yıllar için en uygun stratejilerin tartışıldığı bu toplantılara katılanların hemen hepsi o dönemde henüz ulusal kurtuluş savaşlarından çok, Hidrojen bombasını ve Sputnik'i düşünüyorlardı.

Sorunu gören az sayıdaki insan için ise mesele kısaca şuydu : Dünyanın herhangi bir yerinde bölgesel bir çatışma halinde ABD'nin elinde iki alternatif vardı. Ya nükleer savaşa gitmek, ya da taviz verip geri çekilmek.

Böylece esnek mukabele, sınırlı savaş veya bölgesel savaş denilen kavramlar geliştirildi. Bu stratejiye ilgi aslında, ilk olarak Kore Savaşı sıralarında ortaya çıktı. Fakat bu, üniversitelerdeki bir avuç insan arasında tartışılırken öte yandan konvansiyonel ordu stratejik nükleer gücün yanında büyük ölçüde ikinci plana atılıyordu. 1959 yılında esnek mukabelenin savunulması konusunda ABD generali Maxwell Taylor şöyle diyordu : «Topyekün savaş, yolgösterici bir stratejik kavram olarak çıkmaza ulaşmıştır.» Taylor, topyekün savaş yerine, esnek mukabele stratejisini geliştirecek yeni kavramın içeriğini şöyle tanımlıyordu : «Bu strateji, genel nükleer savaştan Laos ve Berlin'deki saldırı ve sızmalara kadar her duruma müdahele edebilecek bir sistemin gereğine işaret etmektedir...»

Esnek mukabele kapasitesinin geliştirilmesi ilk olarak ABD'nin genel amaçlı, yani nükleer olmayan kuvvetlerinin arttırılması yolunda tedbirleri getirdi. Böylece ABD, her politik krize ancak başarısını garanti edecek kadar bir kuvvetle müdahele edebilmeyi imkân dahiline sokmayı amaçlıyordu. Böyle bir kapasite ile artık ABD'nin nükleer savaşı veya taviz verip geriye çekilmeyi seçme zorunluluğu ortadan kalkmış olacaktı. 1960'da başkanlığa gelen Kennedy Küba ve Vietnam'daki gelişmeleri gözlemiş biri olarak bu yeni stratejinin geliştirilmesinde en bü-

yük paya sahip olanlardandır. Başkanlığı sırasında ağırlıkla özel konvansiyonel silahların geliştirilmesi için bir çok özel çaba harcamıştır. Bu çerçevede bütün dünyadaki ABD personeline Mao ve Che'nin yazıları üzerine kurslar düzenlendi. Yeni kontrgerilla talimatnameleri hazırlandı.

Kennedy ve Savunma Bakanı Mc Namara (dikkat edilmelidir ki bu adam şimdi uluslararası tekelci sermayenin öz kuruluşları arasında özel bir yeri olan Dünya Bankasının başkanıdır) Berlin krizi ile konvansiyonel güçlerini arttıracak harcamalar için fırsat buldular. Savunma bütçesi 1961'de 50 milyar dolara yükseltildi, özellikle Eisenhover döneminde ikinci plana atılan kara kuvvetleri en çok güçlendirildi ve sayısı arttırıldı. Amerika Vietnam'da sürükleneceği batağa doğru hızla adım atmaya başladı. Burası ayrıca yeni taktikler ve silahlar için deneme alanı oldu.

Ulusal kurtuluş mücadelelerinden çıkartılan sonuçlar çerçevesinde ABD'nin 1960'lardan beri süregelen askeri planlamasını belirleyen temel unsurlar şunlardır :

— Geniş halk kitlelerini kapsamadan önce devrimci hareketleri bastırmak için zamanında müdahale. Bu konuda Amerikan askerlerini hızla dünyanın herhangi bir yerine götürebilecek dev nakliye uçakları, hızlı ikmal gemileri, taşınabilir havaalanları vb.nin geliştirilmesi.

— Gerilla muharebelerinin en sonunda karada kazanılıp kaybedildiğinin ve gerilla taktiklerine karşı çok büyük sayıda asker gerektiğinin bilinmesi üzerine (İngilizler Malaya'da 8000 gerillaya karşı 260 000 hükümet askeri kullandılar - oran 1/33) kara kuvvetlerinin ihmal edilmiş bulunan teknik kaabiliyetinin geliştirilmesine önem verildi. Hareket, ateş gücü, muhabere, istihbarat gibi unsurların elektronikleştirilmesi ile «elektronik savaş alanının» oluşturulması yolunda adımlar atıldı.

— Geribıraktırılmış ülkelerde bağımlı silahlı kuvvetleri geliştirmek. Bunları o ülkede veya komşu ülkelerde kullanarak Amerikan müdahelesini kukla hükümetlerin savunma güçlerine yardımla sınırlıymış gibi göstermek. Bu strateji özellikle Güneydoğu Asya'da en yaygın biçimde uygulanmıştır. CIA'nın Meo kabilelerinden oluşturduğu «gizli ordu», Güney Vietnam ordusu, özel polis kuvvetleri ve gelişmiş kapitalist ülkelerden gelen «elit» paralı askerler ile Güney Kore ordusu Vietnam'da çarpışan güçlerin önemli bir bölümüdür.

— Daha yakın zamanlarda görülen diğer bir olgu da emperyalizmin denetimi altındaki ülkelerin, komşu ülkelerde gelişen devrimci hareketleri bastırmak için harekete geçirilmesidir. Timor'da Fretilin'e karşı Endonezya, Sahara'da Polisaryo'ya karşı Fas ve Moritanya, Filistin'de Ürdün, Suriye ve politik düzeyde Mısır, Güney Afrika'da Güney Afrika Cumhuriyeti en açık örneklerdendir.

— Askeri savaşın yanısıra psikolojik savaş, tarımsal kalkınma, ekonomik yardım vs. programları ile çürümüş rejimlere bir parça nefeslenme imkânı sağlamak. Vietnam'da olduğu gibi, bunların yanısıra bir «kaynak kontrol sistemi» getirerek gerilla bölgelerinde insan ve mal giriş çıkışını denetlemek. Gerilla hareketlerinin geliştiği ülkelerde çıkmaza giren ve prestijlerini kaybeden hükümetleri sonuna kadar tutmak yerine değiştirmek.

— Yukarıdaki unsurların gelişmesine paralel olarak geribıraktırılmış ülkelerde askeri ve polis personelin etiştirilmesine ağırlık vermek. Bu konuda çeşitli rakamlara gözatmakta yarar var. Uluslararası Kalkınma Kurumu (AID) nun verdiği rakamlara göre dünyanın çeşitli bölgelerinde bir milyondan fazla polis eğitim veya malzeme yardımı almıştır. Bunlar içerisinde yüz bin kişilik Brezilya polis gücü ve 85 bin kişilik eski Güney Vietnam Ulusal Po-

lis gücü vardır. 1961 - 69 yılları arasında AID'nin kamu güvenliği programı çerçevesinde dünyanın her köşesinden 5547 polis ABD tarafından eğitildi. Aynı dönemde bu konu için harcanan para ise 236 milyon doların üzerindedir. Askeri yardım programı çerçevesinde eğitilen askeri personel sayısı ise 1950 - 68 döneminde 287 221 olup bunlar arasında Türkiye'den gelenlerin sayısı 16 984'dür.

— Bütün bu unsurların yanısıra dünya çapındaki üsler ve askeri altyapı sistemi sürekli olarak modernleştirilmektedir. Üsler ve anlaşmalar sisteminin, askeri yardımların ve tüm harcamaların ekonomik etkileri geçen bültendeki «Militarizm ve ABD Ekonomisi» adlı yazımızda ele alınmıştır.

Görüldüğü gibi ABD askeri sistemin yanısıra geribıraktırılmış ülkelerin polis teşkilâtını da yetiştirmekte ve techiz etmektedir. Dominik'teki Cascos Blancos (beyaz miğferli) denilen toplum polisinden Güney Vietnam'daki hapishane sistemine kadar bir çok çalışma AID'nin Kamu Güvenliği Ofisi'nde merkezileştirilmiştir. Ayrıca Tunustan Venezuella'ya kadar her yerde askeri güçlerden daha ucuza mal olan toplum polisi teşkilâtının geliştirilmesinde Panama Kanal Bölgesindeki Amerikan Polis Akademisi ve Washington'daki Uluslararası Polis Akademisinin önemli rolleri vardır. Bunun yanısıra pasifikasyon meselesi üzerinde bir kaç şey daha söylemek gerek. Bu kelime akla okul yapımı, bedava tıbbi bakım gibi unsurlar getirmemeli. Pasifikasyonun esas amacı Ulusal Kurtuluş Cephesinin idari mekanizmasının tesbiti ve yıkılması idi. Bu sistem ile 1968 ve 1969 yıllarında 7 000'i öldürülmek suretiyle 20 000 kişi nötralize edildi.

Yukarıda saydıklarımızı destekleyecek binlerce örnek daha yazılabilir. Fakat tarih gösteriyor ki en büyük teknolojik ve maddi üstünlükler dahi halkların mücadelesini yenmeye yetmemektedir. Çin'de Kızılordu, Küba'da gerillalar, Vietnam'da Vietminh, Cezair'de FLN göstermiştir ki halkın örgütlü gücü en gelişmiş orduları yenmiştir. Cephe ne her yerdedir ne hiç bir yerde, cephe düşmanın olduğu her yerdedir ilkesiyle insiyatifi elinde bulunduran silahlı halk güçlerinin karşısında emperyalistlerin ve yerli ortaklarının yapabilecekleri tek şey sonlarını biraz daha ertelemeye çalışmaktır.

Uluslararasılaşma süreci üzerine

Günümüzde ulusal ekonomiler giderek uluslararası ekonomiye bağımlı oluyorlar. Bu olguyu anlatmak için «uluslararasılaşma» deyimi kullanılıyor ve hemen ardından, ÇUŞ (Çok Uluslu Şirketler) ile uluslararsılaşma arasında, özdeşleştirmeye varan, doğrudan bir ilişki kuruluyor. Bunun sonucunda, «ulusal ekonomi ne kadar çok ÇUŞ'a sahipse, uluslararası arenada o denli etkin olur» savını ileri sürmek olası olur. Böylece, «Ulusal ekonomiler, uluslararası arenada etkin söz sahibi olma durumlarını, bir anlamda «özerklik»lerini korumak için kendi büyük şirketlerini ÇUŞ boyutlarına itmek zorunda kalıyorlar» sonucuna varılıyor. (Bu söylenenler özellikle Batı Avrupa'nın kapitalist metropol ülkeleri için geçerli.)

Bir ekonominin dış ilişkilerinin yeni belirleyici niteliği; "ürünlerin, sermayenin oluşumunun ve birikiminin, bilimsel ve teknik araştrmaların uluslararası döngüsünün (cycle) ulusal momenti" gibi .ekonomilerin uluslararasılaşmasının ortaya çıkardığı sorunları açıklamak için, işlemsel kategori (operational catagory) olarak, şeylerin görünüş biçimi olan «firma»yı bırakıp, branşı (branch) ya da sanayi dalını almalıyız.

Uluslararasılaşma firma düzeyinde değil, firmanın yöneldiği sanayi dalının uluslararasılaşması ve bu sanayi dalına yatırılan toplumsal sermayenin (1) döngüsünün (2) (cycle) uluslararasılaşması düzeyinde gerçekleşir. (Firmanın sermayesi bu söz konusu sermayenin sadece bir bölümüdür.)

Ulusal ekonominin dış değişim (mübadele) ilişkilerinin karakteristiği firmanın yöneldiği sanayi dalı düzeyinde ele alınmalıdır.

(I) Uluslararasılaşma Sürecinin Araştırılması Üzerine Bazı Varsayımlar

**** Uluslararasılaşma ve Firma**

ÇUŞ'un, şirket olarak, kendine göre örgütlenmesi, finans yapısı, yatırım stratejisi, pazar politikası açılarından çözümlenmesi, çağdaş kapitalizmi karakterize eden giderek ilerleyen uluslararasılaşma olayını gözlerden kaçırma, bu olayı sadece görüntüde açıklama tehlikesini beraberinde getirir. Firmanın uluslararasılaşma derecesi (plurinational, multinational, international) üzerine süren tartışmalar amaçtan yoksundurlar, çünkü dikkatleri firmanın biçimi üzerine yöneltmektedirler. (3)

Firmayı çözümlemenin merkezi yapma yanlışının nedeni mikroekonomik yaklaşımın etkinliğidir. Halbuki üretim biriminin uluslararası karakteristikleri firmanın yöneldiği sanayi dalının (ya da dallarının) uluslararasılaştığını gösteriyor. Bu uluslararasılaşmanın sadece firma çerçevesinde düşünülmesine çeşitli etkenler neden oluyor. Bunların başlıcaları, uluslararasılaşmanın biçimi olan firmanın, yapısı, yatırım politikası, üretimi, pazarı gibi ögeleridir.

Bu tür yaklaşımın sonucu olarak, ÇUŞ'un ortaya çıkışı ve oluşumu dışsal (exogenous) etkenlere bağlanmıştır. Raymond Vernon'un çözümlemelerine göre bunlar şöyle sıralanabilir :

— **Pazarın rolü** : «Bir çok girişimin, pazarlarını muhafaza etmek ve yeni pazarlara girmek amaçlarını artık eskisi gibi ihracat aracılığıyla gerçekleştiremiyecekleri için ÇUŞ oldukları çok açıktır.» (4)

— **Hammadde aramanın rolü** : «ÇUŞ'ların ortaya çıkmasında yeni pazarlar arama ve eskilerini koruma itici güçlerden biriyse yeni hammadde kaynaklarının aranması ve eskilerinin korunması bir ikincisidir.» (5)

— **Bu iki etkenin bileşimi.** (6)

**** Uluslararasılaşmanın Ayırıcı**

(Belirleyici) Niteliği Üzerine

Uluslararasılaşmanın doğası üzerine bir araştırma, doğal olarak, uluslararasılaşmanın tezahür ettiği **biçimde** kalmayıp, bir belirleyici nitelik aramaya yönelecektir.

I) Raymond Vernon ve çalışma grubu (Harvard Business School) belirleyici niteliği «ürün» düzeyinde —yeni ürünün uluslararası döngüsü (cycle) düzeyinde— (bu devrin firma alanında olduğu kadar sanayi dalında da ortaya çıkardığı biçimleri gözönüne alarak) — görüyor. Firma çözümlemesinin branşa doğru götürülmesi en açık olarak R. B. Stobaugh'ın «Ürün Yaşamının Devri ve Petrokimya Ürünlerinde Dünya Ticareti» adlı makalesinde görülüyor. (7) Harvard Business School'un araştırmalarının kuramsal çerçevesi olan, R. Vernon'un, "yeni ürünün döngüsü" tezi Stobough'un makalesinde başarılı bir biçimde özetlenmiştir : «Başlangıçta, bir ürünün daha standartlaşmadığı dönemde iletişim maliyetlerini en aza indirmek için üretici, ürünün yüksek gelirli, geniş pazarlı bir ülkede üretir. (Bahsedilen ülke A.B.D. dir). Bu ülke bu ürünü tüketecek diğer ülkelere bu ürünü ihraç eder. İkinci aşamada sözkonusu ürünün üretimi, bu ürünü Üçüncü Dünya Ülkelerinin pazarlarına ve A.B.D.'ye ihraç etmeye başlayacak olan diğer ileri düzeyde sanayileşmiş ülkelere kayar. Nihayet, üçüncü aşamada, rekabet çok arttığı ve ürün çok standartlaştığı zaman, emek faktörünün maliyeti düşük olan az gelişmiş ülkeler bu ürünün ihracatçısı olurlar : A.B.D. bu eski ürünün ithalâtcısı olur ve kaynaklarını daha yeni ürünlerin üretimine kaydırır.» (8)

Bu yaklaşımda, «branş»a yöneliş var, ama olayın bütünselliği halâ iyice anlaşılmamış çünkü, uluslararasılaşma ürünlerin ya da malların **dolaşım** düzeyinde ele alınmış. (Kuşkusuz dolaşım önemli bir momenttir ama, karmaşık bir sürecin sadece bir momentidir.)

ii) Uluslararasılaşmanın belirleyici niteliğindeki diğer bir eğilimde sorunsala üretim sürecinde yaklaşmaktadır. FKP (Fransız Komünist Partisi) güdümündeki «Economie et Politique» dergisi grubu, özellikle de Philippe Herzog, bu eğilimi sürüdrmektedir. Bunlara göre üretim sürecinin, sermayenin uluslararası hareketi ile ilişkili olarak, uluslararasılaşması söz konusudur. (9)

iii) Nihayet, bazılarında, ÇUŞ «sermayenin uluslararasrlaşması»na indirgenmiştir. Sermayenin uluslararasılaşmasından ise bir kısmı (Jean Dru, Jean Pierre Dubois) sermayenin uluslararası düzeyde birikimini (10), bir diğer kısmı da, ulusal sermayelerin içiçe girmesini (11) anlamaktadır.

Bütün bu kuramsal gelişimlerin sonucu olarak, uluslararasılaşma süreci sorunsalına yaklaşmanın,

— sanayi dalı düzeyinde uluslararasılaşmanın gerçek niteliklerinin bir çözümlenmesi ile,

— bu sanayi dalına yatırılan sermayenin uluslararasılaşmasının bir çözümlemesini,

bir arada yapmakla olası olacağı anlaşılmıştır.

2. Uluslararasılaşma Süreci ve «Branş» Kategorisi

Ürün - mal (product - commodity), üretim süreci ve dolaşım süreci arasındaki ilişkileri ifade eder. «branş» ya da «sanayi dalı» iktisadi kategorisi (12) «toplumsal sermayenin döngüsü» kavramına (bu sanayi dalına yatırılan toplumsal sermayenin yeniden üretimi kavramına) bir anlam kazandırmaktadır.

Kapitalist ekonomide, Marx'ın gösterdiği gibi, kâr oranlarının eşitlenme eğilimi nedeniyle, kâr oranının sanayi sisteminde düzenleyici bir rol oynadığı kabul edilir; ama kâr oranı, firma düzeyinde bir anlam ifade etmez, sadece sanayi dalı düzeyinde bir anlam taşır. Yatırım yapmaya karar vermenin gerçek aracı olan, belli bir branşa yönelen firmaların kâr oranı, bu branşta sözko-

nusu olan kâr oranının etrafında oynar. Kâr oranlarının eşitlenme eğilimi, bu branşa giriş - çıkış engellerinin etkinlik derecesine bağlıdır. Bu etkinlik derecesi günümüz kapitalizminin işleyişinde dinamik bir rol oynar.

Dolayısıyla bu çözümleme şu anlama gelir.

— Kâr oranının sadece branş düzeyinde bir anlamı olmasından dolayı, toplumsal sermayenin yeniden üretimi (sermayenin oluşumu ve birikimi) sadece bir sektörel düzeyde ele alınabilir.

— Branşa giriş çıkışın olanak dahilinde olması ile gerçekleşen kâr oranlarının eşitlenme eğilimi toplumsal sermayenin yeniden üretim döngülerini bir araya getiren nesnel bir işlemi gündeme getirir : bu mali sermayenin rolüdür.

Son çözümlemede «branş» kategorisi, sermayenin «hareketini» ve global döngüsünün aşamalarını araştırmak ve dolayısıyla bu döngüye müdahale eden sermaye «fraksiyonları»nı (banka sermayesi, ticaret sermayesi, sanayi sermayesi, mali sermaye) ve hakim «fraksiyonlar»ı saptamak için en uygun işlemsel kategoridir. Başka bir deyişle, çalışmamızın merkez varsayımı «branş» kategorisinin uluslararasılaşmasıdır. Bundan kastedilen bir sanayi dalında ürün - mal, üretim süreci ve dolaşım süreci arasındaki ilişkilerin artık bir ulusal alanda (éspace) değil, uluslararası alanda gerçekleşmesidir. Dolayısıyla, bu sanayi dalına yatırılan toplumsal sermayenin (hâkim) fraksiyonunun döngüsü aynı biçimde, uluslararası düzeyde gerçekleşmektedir.

Dolayısıyla aşağıdaki gerçekliklere eğilmek gerekir :

— branşın uluslararasılaşması ; branşa kategorisini tanımlayan ögelerin uluslararasılaşması (ürün - malın uluslararasılaşması, üretim sürecinin uluslararasılaşması, dolaşım sürecinin uluslararasılaşması) ve bu uluslararasılaşan ögelerin ilişkileri ;

— bu branşa yatırılan toplumsal sermayenin fraksiyonlarının uluslararasılaşması, (Bu anlamda toplumsal sermayenin global döngüsünü görmek gerekir.)

Bu aşamaları bize uluslararasılaşma sürecinin, iş süreci ve üretici güçlerin gelişimi karşısında yöneldiği doğrultuyu kavramamıza olanak verir.

3. Sanayi Dalına Yatırılan Toplumsal Sermayenin «Fraksiyonları» nın Uluslararasılaşması

Toplumsal sermayenin hareketi bir yeniden üretim süreci olarak ikili karakterdedir.

— Toplumsal sermayenin döngülerinin (cycles) yeniden üretimi süreci (para sermayenin döngüsü, üretken sermayenin döngüsü, mal sermayenin döngüsü) ;

— Toplumsal sermayenin döngülerinin ekonominin farklı momentlerinde (üretim süreci, dolaşım süreci ve bu iki sürecin eklemlenmesi) belirlenişlerinde aldıkları biçimlerin yeniden üretimi süreci : Banka sermayesi, ticari sermaye, sanayi sermayesi, mali sermaye.

a) Tarihsel olarak toplumsal sermayenin ulusal düzeyde global döngüsünden ziyade, branşa yönelen toplumsal sermayenin döngüsü (cycle) gözlemlenir. Bunun yanısıra gözlemlenen diğer bir nokta, bu döngülerin yerel yeniden üretim bölgelerinde odaklaşmasıdır. Örneğin, Fransa için örnekler verilebilinir.

— Tekstile yatırılan toplumsal sermaye döngüsünün (cycle), yerel odaklaşma bölgeleri (Lyon, Lille, Roubaix, vb..),)

— Makina sanayiine yatırılan toplumsal sermaye döngüsünün yerel odaklaşma bölgeleri (St-Etienne, De Gensot, vb..),

— Demir - Çelik sanayiine yatırılan toplumsal sermaye döngüsünün yerel odaklaşma bölgeleri.

— Elektrik üretimine yatırılan toplumsal sermaye döngüsünün odaklaşma bölgeleri (Grenoble).

Egemen olan sürece göre (üretim, dolaşım...), bu bölgelerde toplumsal sermayenin yeniden üretiminin farklı hakim «fraksiyonları» belirir. Yerel çerçeve içinde kalan banka sermayesi, sanayi sermayesi, ticari sermaye.

Tabii ki, toplumsal sermaye döngülerini global düzeyde bir araya getirip birleştiren ulusal bir işlem vardı. Bu işlemi gerçekleştiren «mali sermaye»nin olduğu kadar banka sermayesiydi de.

Her zaman, toplumsal sermayenin döngüsü branş düzeyinde gerçekleşiyordu ve buna yerel hâkim bir mement tekabül ediyordu.

b) Branşın yöneldiği uluslararasılaşması süreci ile birlikte, bu branşa yatırılan toplumsal sermayenin döngüsü (cycle) de biçimde değişiklikler gösterir.

Sadece branşa yatırılan toplumsal sermaye uluslararasılaşmaz (döngü uluslararası bir alanda gerçekleşmektedir), bu süreç içinde bazı döngüler (cycles) diğerlerine göre daha fazla öne çıkarlar. (Para sermayenin ya da üretken sermayenin döngüsü); bunun sonucunda sermayenin bazı «fraksiyonları»nın egemenliği, özellikle de sanayi sermayesinin veya mali sermayenin egemenliği, ortaya çıkar.

Ayrıca branşın uluslararasılaşması toplumsal sermayenin yeniden üretimindeki hâkim momenti yerel bir odaklaşmadan merkezi bir odaklaşmaya (focalisation centrale) kaydırır; bunu yaparken de belli bir sermaye «fraksiyonu»nu, mali sermayeyi, diğerlerine göre daha öne çıkararak, sermayenin yeniden üretiminde hâkim «fraksiyona»a dönüştürür.

Bu süreç içinde, mali sermayenin işlevi, toplumsal sermayenin döngülerinin birleşmesinden daha çok, ürünlerin dolaşım alanını genişleterek, üretim ve dolaşım süreçlerinin eklemlenmesini (articulation) sağlamaktır. (Hilferding'in «unification», Lenin'in «fusion» sözcükleriyle tanımladıkları bu işlevdir). (13)

c) Bu gelişim bizi mali sermayenin çözümlenmesi sorunsalı ile başbaşa bırakıyor.

Mali sermayeyi tanımlıyan hareket iki yönlü :

— bir branşın bağrında, dolaşım sürecinin egemenliği aracılığıyla, üretim ve dolaşım süreçlerinin eklemlenme süreci;

— sanayi sistemindeki branşlarrn eklemlenme süreci : Sanayi sistemindeki çeşitli branşlara yatırılan toplumsal sermaye devirlerinin merkezi odaklaşması.

Çalışmanın amacı bir branşın uluslararasılaşması olduğundan, mali sermaye ile branş arasındaki ilişkinin çözümlenmesi üretim ve dolaşım süreçlerinin eklemlenme süreci planında yapılacaktır.

4. Uluslararasılaşma ve Devlet

Egemen sınıfların sömürülerini sürdürmek için çalışan sınıfların üzerinde kurdukları baskıyı örgütleyen bir aygıt olan «Devlet» ile uluslararaslaşma olgusu arasında bir ilişkinin varolmaması düşünülemez.

Devletin müdahalesi branş düzeyinde olmakta. Örneğin, Fransa'da devletin çelik sanayi alanındaki girişimleri bunun bir örneğidir.

Devlet ile branşın uluslararasılaşması arasındaki ilişkiler karmaşık. Toplumsal sermayenin uluslararası döngüsünün (cycle) ulusal odaklaşması aracılığıyla kendisine uluslararası arenada etkinlik ve dolayısıyla özerkliğini korumasını sağlayacak bir ÇUŞ oluşsun diye devlet uluslararasılaşma sürecini ön plana iter.

Devlet ile uluslararasılaşma arasındaki ilişki iki yönlü :

— Özerklik (autonomie),
— Açılma (ouverture)

Devlet uluslararası arenada söz sahibi olma niteliğini sürdürmek ve bu anlamda «özerkliğini» korumak için uluslararası arenada etkin olan bir ekonomi üzerinde yükselmek zorunda. Bunun için de uluslararasılaşmayı, uluslararası arenaya açılmayı desteklemek durumunda. Bu söylenenler, özellikle, kapitalist sistem içinde ABD'ye göre bir merkezkaç güç oluşturmaya çalışan AET ülkelerinde somutlaşmakta. Bazı tartışmacılar, bu noktada şu soruyu sormaksızın yapamıyorlar : «Açılma» gerçekten «özerkliğin» korunmasını sağlayacak mı?

Devletin politikası firma düzeyinde olduğu kadar branş düzeyinde de gündeme geliyor. Firma düzeyinde devlet ÇUŞ olmaya yönelen büyük tekelleri destekliyor.

Devletin uluslararasılaşma sürecini hızlandırmak için uyguladığı siyaset, kabaca, başlıca iki konuda somutlaşıyor :

— Branşlar ve firmalar için, uluslararası bir dolaşım alanı yaratmaya çalışmak.

— Çalışma düzenini her düzeyde yeniden örgütlemek (Örneğin, Fransa'da 1976 yılında öğrenci olaylarının patlamasına neden olan yeni eğitim reformu.) (14)

(1) «Karşılıklı bağlılıkları ve karşılıklı ilişkileri içinde ferdi sermayelerin toplamı, **toplumsal sermayeyi** meydana getirir» (Nikitin, **Ekonomi Politiğin İlkeleri**, Yar. Y. s. 177 - 178)

(2) Toplumsal sermayenin döngüsünden kastedilen Marx'ın Kapital'in II. cildinde anlattığı «Sermayenin dolaşım süreci»nde «Sermayenin Başkalaşımı ve bunların devirleri» dir. **(Marx, Kapital, Cilt II, Sol Y. Birinci Kısım)**
Bunu şöyle özetliyebiliriz : Sermaye birbirini izleyen üç hareket aşamasından geçer ve üç ayrı işlevsel biçim alır. Gelişmiş sermaye, **ilk aşamada** piyasadan üretim araçları ve emek gücü satın alır. Başka bir deyişle, sermaye dolaşım alanına girer.
Bunu :

$$M - C \begin{matrix} L_p \\ M_p \end{matrix}$$

formülü ile ifade edebiliriz.
(M : Para, C : Mal, L_p : Emek gücü, M_p : Üretim araçları) Sermayeyi ilk işlevsel biçimiyle bu aşamada görüyoruz :

para - sermaye (nakdi - sermaye) Para sermaye emek gücüyle üretim araçlarını biraraya getirerek üretim için gerekli koşulları hazırlar. Birinci aşamanın sonunda sermaye para sermaye biçiminden **üretken sermaye** (emek gücü artı üretim araçları) biçimine dönüşür. Sermayenin hareketindeki ikinci aşamada P olarak ifade edilen üretim sürecidir.

Üretim süreci işçiler tarafından yaratılan mallarla (C') sonuçlanır. C' miktarında malın değeri C miktarındaki başlangıç malının değerinden artık değer kadar büyüktür. (C' — C = s) Üretken sermayenin görevi, üretim sürecinin sonucu olan ve yeni mallar içinde vücut bulan cisimleşen, artık değeri yaratmaktır. Satışa hazır olan bu mallar **mal - sermaye** adını alırlar. Sermayenin üçüncü işlevsel biçimi budur.

Üçüncü aşama malların satılışı, yani paraya çevrilmesidir. Mal sermayenin para sermayeye dönüşmesi C' — M' olarak gösterilebilir. Burada C' gibi M' de M' den S kadar fazladır.

Mal sermayenin görevi malları gerçekleştirmek (realization), gelişmiş sermaye ve artık-değer toplamını para biçiminde gerçekleştirmektir. Para sermaye ve mal sermaye, değişken sermaye

olarak dolaşım alanında görev yapar. Sermayenin bu üç aşamadaki hareketi şu formülle ifade edilebilir.

$$M - C \begin{matrix} L_p \\ M_p \end{matrix} \ldots\ldots P \ldots\ldots C' - M'$$

Sermayenin bu hareketine, para sermayenin üretken sermayeye, mal sermayeye ve sonunda para sermayeye dönüşümüne sermayenin döngüsü adı verilir.

(3) Bu konudaki örnekler için bkz :

— **C.P. Kindleberger, Les Investissement des Etats — Unis dans le monde,** Paris, Calman-Levy ,971, s. 213 ve devamı.

— **Howard Perlmutter, «Natıons, syndicats et firmes multinationales», Analyse et Prévision,** April, 1970 No. 4

— **John M. Stopford, Organisational Change in Multinational Enterprises,** April, 1970, (Harvard Business School)

(4) **Raymond Vernon «Future of the multinational Enterprise»** dans **C.P. Rendleberger (Ed.) The International Corporation A Symposium,** the MIT Press, s. 378.

(5) a.g.e., s. 380

(6) a.g.e., s. 385

(7) **R.B.Stobaugh, The Product Life Cycle and World Trade in Petrochemicals,** Conference à la Fondation Agnelli, 1971, (Harvard Business School)

(8) a.g.e.

(9) (Philippe Herzog) — **Economie et Politique,** No. 198, Janvier 1971. (Jean Pierre Delilez) — **Economie et Politique,** No. 212 Mars 1972

(10) **Jean Dru, «Les Firmes multinationales — Quelles Limites», Politique Aujourd'hui,** 1971, No. 7-8.

Jean Pierre Dubois — Paul Redier, «Enterprises multinationales, Integration Politique Europeonne et Cuttes syndicales internationales», Politique Aujourd'hui, 1971, No. 12

(11) **Louis Turner, Le Capital International — Les Sociétées Multinationales,** Arthaud, 1971

(12) Kullanılan bazı terimlerin tanımlarını aşağıda veriyoruz.

— **Mal - ürün :** Üretilmiş olan, yeniden üretilebilen, ve pazarda değişim ilişkisinin nesnesi olan bir ürün.

— **Branş :** Branşı tanımlayan asıl yön branşın iş bölümünün bir hücresi olmasıdır. Her sanayi dalı (branş) benzer üretim işlemlerinden hareket ederek, yeniden üretilebilen, ürünler elde eden üreticilerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak gruplaşmasıdır, bir araya gelmesidir. (Marx'da da kullanılan asıl işlemsel kategori «branş»tır.)

— **Üretim Süreci :** Üretim süreci, bir maddenin ya da maddeler bütününün, iş araçları bütününün yardımı ile belirli bir emek niceliği tarafından tüketilmesidir —ki bu tüketim sonucunda yeni bir ürün ortaya çıkmaktadır.

(13) **R. Hilferding, Le Capital Financier,** Editions de Minuit, 1970 **Lenin, Emperyaliz : Kapitalizmin En Yüksek Aşaması,** Sol Y.

(14) Bu kuramsal çerçevenin kurulmasında Grenoble Toplumsal Bilimler Üniversitesi çevresinde toplanan araştırmacıların özellikle de Christian Palloix'nun, yapıtlarından yararlanılmıştır :

— **Christian Palloix, Le Procés d'Internalisation,** Université des Sciences Sociales de Grenoble, Faculté des Sciences Economiques.

— **Christian Palloix, Internalisation du Capital et Stratégie des Firmes Multinationales,** Grenoble.

Bugün, içinde bulunduğu güç koşullarda, tekelci burjuvazi farklı emperyalist metropollerden kaynaklanan kesimlerle, yeni ortaklık girişimlerinin ön görüşmelerini yapıyor. Bir süre önce Alman işadamlarının ziyaretiyle başlayan bu dizi de daha sonra Japonlar yeraldılar. Japonları Fransızlar ve İtalyanlar izleyecek.

EKONOMİ KAYNAK ARIYOR.

Tekelci burjuvazinin, yabancı sermayeye açık çağrılar yapmasının temel nedenleri, ekonominin bugünkü durumuna ilişkin bazı verilerle açıklanabilir. Hammaddeden ara malın, ara malından yatırım mallarına kadar büyük ölçüde ithalat yapmak zorunda olan Türkiye sanayii; dövize gereksinim duymaktadır. Ağırlıkla geleneksel tarımsal ürünlerin ihracından kaynaklanan, ihraç gelirleri küçük artışlar kaydederken, ithalat hızla artmaktadır. 1975 yılında dış ticaret açığı 51 milyar lira olmuştur. 1976 yılında döviz yetersizliği nedeniyle bir çok ithal talebinin karşılanamamasına rağmen, ilk onbir ayda dış ticaret açığı 51 milyar TL.'ye ulaşmıştır.

Tekelci sermaye, ülke ekonomisinin ağırlıkla sanayii dalında, yapacağı yeni yatırımların makina ve donanımların ithali için mevcut yatırımların girdilerinin ithali için oluşacak döviz gereksinimini, iç kaynaklarla karşılayamayacağının bilincindedir. Önümüzdeki yıllarda ihraç gelirlerinin büyük artışlar kaydetmeyeceği, işçi dövizlerininse gerileyeceği açıktır. Ege Sanayi Odası Başkanı Yılmaz Adıgüzel, bu olguyu, önümüzdeki plan dönemi için 14-15 milyar dolarlık (yaklaşık 250 milyar TL) dış kaynağa gereksinim olduğunu belirleyerek ifade etmektedir. Vatan 15.11.1976) Bu dış kaynağın bulunmasında uygulanacak yöntemleri Eskişehir Sanayi Odası Başkanı Mümtaz Zeytinoğlu ise şöyle açıklamaktadır. «Bunlar tahvil ihracı ortak yatırımlar uluslararası kurumlardan borçlanmalar olabilir.» (Yankı, 6.12.1976)

Sermaye kesimi sözcülerinin açıklamaları konuyu tanımlamaktadır. Bugün 70 milyar lirayı aşan dış borcu olan Türkiye, önümüzdeki yıllarda da yeni dış finansman kaynakları bulmak durumundadır. Uzun vadeli borç bulunmasının güçlüğü, kısa vadeli yüksek faizlerin hemen ödenme zorunluluğu yapılacak yatırımların kârına ortak olma gibi etkenler, borçlanmaya göre, yabancı sermayenin ortak yatırımda bulunmasını, tekelci sermaye açısından daha çekici kılmaktadır. 1976 Bütçe Tasarısında, dış kaynaklardan sağlanacak tutar, 10 milyar TL olarak gösterilmekle birlikte, gerçekte bu rakamın çok daha fazla olduğu ve ödemeler dengesi açığını kapatmak üzere 2 milyar dolarlık (34 milyar TL) borç bulunması gerektiği söylenmektedir. (Cumhuriyet 19.11.1976 - 2.12.1976)

Yerli tekelci sermayenin yabancı sermayeye çağrılar göndermesinin ve birbirini takip eden çeşitli metropollere bağlı çokuluslu tekellerin sözcülerinin Türkiye'yi ziyaretlerinde bu gruplara ortak yatırım önerilerinde bulunulmasının, dış finansmana açık proje listelerinin sunulmasının; temel nedeni yukarıda belirtilen koşullardır. Emperyalizme bağımlı çarpık kapitalist yapının sonucu olarak, ülke içinde yaratılan kaynaklar emperyalist metropollere aktarıldığından, kaynak sıkıntısı çekilmekte, bu sıkıntının giderilmesi için, bir kısır döngü biçiminde, ilerde benzer daha büyük sıkıntılara yolaçacak, emperyalizmin sömürüsünü daha da çoğaltacak yöntemlere başvurulmaktadır.

ALMANYA NE İSTİYOR

Alman ve Japon temsilcilerinin konuya yaklaşımları nedir? Önce Almanlardan başlayalım. Alman heyet başkanının ve Ankara Sanayi Odası başkanının söyledikleri birbiriyle çakışmaktadır. Almanya'nın yatırımlar için gerekli gördüğü üç etken vardır: Pazarlama olanakları, işgücü maliyeti ve sosyoekonomik ortamın uygunluğu. Hızla ar-

tan nüfusuyla, Türkiye büyüyen bir pazardır. İşgücü maliyetleri Türkiye'de düşüktür. Sosyo-ekonomik ortamın uygunluğuna gelince, yabancı sermaye istikrar istemektedir. Bunun da ötesinde yürürlükteki mevzuatta, yabancı sermayeye yeni haklar tanınmalıdır. Tanınacak kur garantisiyle, yabancı sermaye yatırımları, Türk parasının değerinin düşmesinden etkilenmemeli, aradaki fark, yabancı sermayenin lehine Türkiye'den karşılanmalıdır. (Milliyet 3.11.1976, Politika 11.11.1976) Tekelci sermaye ve onun siyasi sözcüleri, yabancı sermayenin bu taleplerini karşılamaya hazır olduklarını belirtmişlerdir.

Türkiye'nin bağımlı olduğu emperyalist-kapitalist sistem içinde, Almanya, ülkemizin en fazla ilişkili olduğu bir metropoldür. Son yıllarında Türkiye'nin dış ticareti içinde ABD gerilemiş, Almanya öne geçmiştir. Nitekim bugün, Almanya dış ticaret içinde ithalatta % 22,3 lük, ihracatta ise % 21,8'lik payla birinci sıradadır. Almanya, yabancı sermaye yatırımları içinde de 326,8 milyon TL ile % 15 lik paya sahiptir. Türkiye'de yatırımda bulunan yirmi firmayla Almanya, firma sayısı açısından birinci gelmekte, yabancı sermaye yatırımlarında ABD'den sonra ikinci sırayı almaktadır.

Almanya Türkiye'de yatırımlarını arttırmak istemektedir. Bu yönelimde önemli bir öğe de, tekelci sermayenin konuya yaklaşımıdır. Ankara Sanayi Odası Başkanı, bunu şöyle ifade etmektedir. «Biz ülkemizde yapılacak yatırımların Orta-Doğuya yönelik bir üretim planı içerisinde uygulanmasını ileri sürüyoruz.» Almanlar, her ne kadar kendileri için esas önemli olanın iç pazar olduğunu söylüyorlarsa da, Serbest Bölgeler v.b. uygulamalarla, bu tür bir gelişimin de ihtimal dahilinde olabileceğini ifade etmektedirler. Ülkemizdeki sosyal demokrasi ise Alman sermayesi, teknolojisi, Türk emeği, Orta-Doğu pazarı üçgenine evvelden beri taliptir. CHP'nin teorisyenlerinden Prof. Besim Üstünel bu konuda şöyle demektedir. «Başta Almanya, İsveç, Norveç ve Japonya olmak üzere işbirliği yapabileceğimiz ileri teknoloji ülkelerinin bilgi, teknoloji ve pazarlama gücünden yararlanarak, gereken ölçülerde Orta-Doğu ülkelerinin petrol dolarlarından ve gelişen iş pazarlarından yararlanarak, Türkiye'de Türk işçisinin, mühendis ve teknisyeninin emeği ile kurulacak ve öncelikle iç kaynakları değerlendirip geliştirecek, «dışa dönük», geniş ölçekli ve etkin üretim kapasitelerinin yaratılmasını amaçlayan bu «üçlü işbirliği» stratejisi, kanımca, hem Türkiye açısından, hem de öteki ülkeler açısından büyük yararlar sağlayabilecektir.» (Cumhuriyet, 5.11.1976)

Özetlenirse, Almanya açısından, metropolde yabancı işçi sayısının arttırılmaması, markın değerindeki artış nedeniyle ihracatın artmaması, işgücü maliyetlerinin artması gibi nedenlerle dışa yönelme politikasıyla yerli tekelci burjuvazinin isteklerinin çakışması sonucu, Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkilerde yeni gelişmeler olabilir. Tekelci sermaye, bugün Alman yatırımlarının yoğunlaştığı gıda, kimya, madeni eşya, dayanıklı tüketim malları taşıt araçları dallarında, yeni ortaklıklara girişebilir. Unutulmaması gereken bir nokta da, Almanya'nın çok ilgi duyduğu sanayi dallarından birinin de savaş sanayii olduğudur. Almanya'dan satın alınacak tankların yanı sıra Alman kredisiyle gerçekleşecek Kayseri zırhlı araçlar bakım fabrikası tevsii-modernizasyon projesinin tutarı 10 milyar liraya yaklaşmaktadır.

JAPONYA'NIN KONUYA YAKLAŞIMI NEDİR?

Japonya'nın Türkiye'ye yönelimi incelendiğinde, Japonya metropolunun konuya yaklaşımının Almanya'dan çok farklı olmadığı gözlemlenebilir. Halen yabancı sermaye yatırımları içinde Japonya'nın payı düşüktür. İki yüz milyon sermayeli bir tek firmada 80 milyon yatırımı olan Japonya'nın tüm yabancı yatırımlar içinde payı % 3,67 oranındadır. Dış ticaret içinde de Japonya, ABD ve AET'yi çok gerilerden izlemektedir. 1974 yılında 2 milyar 798 milyon liray-

la toplam ithalat içinde % 5,3'lük payı olan Japonya'nın, aynı yıl ihracat içindeki payı ise % 1,2 oranındadır. Japonya, özellikle Türkiye ile olan ticaretini arttırmak istemektedir.

Soruna genelinden bakıldığında, ortaya ilginç bir görünüm çıkmaktadır. Japonya bugün için sermaye ihracı yanında doğrudan mal ihracına da, özel bir önem vermektedir. Japonya İşadamları Federasyonu Başkanının şu sözleri çok anlamlıdır. «Japonya için mamul madde ihracı ölüm - kalım sorunudur.» Bugün, Japonya ucuz işgücü ve ileri teknolojiyle ürettiği düşük maliyetli ürünleri damping fiyatlarla ihraç ederek, diğer metropol ülkeleri sarsmaktadır. Örnek olarak, Japonya'nın Avrupa otomobil piyasasında önemli bir paya sahip olduğu, ABD ve AET'ye büyük ölçüde demir-çelik ihraç ettiği, verilebilir. Bu yapının sonucu olarak Japonyanın gerek AET gerekse ABD ile olan ticareti Japonya lehine fazla vermektedir. Bu anlamda, ABD ve AET metropolleri Japonya'dan kendilerine yönelik ihracatını kısmasını talep etmektedirler.

Bu yapının yansımaları, Japonyanın Türkiye'ye yöneliminde de görülebilir. Ülkemize gelen Japon heyeti temsilcilerine, verilen projelerin çoğu, mal hizmet alımı ve kredi sağlanmasına ilişkindir. Japonya özellikle 4. Demir Çelik Projesi, Karabük ve Ereğli Demir-Çelik tesislerinin tevsii, çimento, boru hattı projeleriyle ilgilenmektedir. Afşin-Elbistan termik santralı projesinde de Japonlar vardır ve 1,2 milyarlık bir ihalede, iki dev Japon firması, Mitsubishi ve Kumagai çekişmektedir. Japonlar Türkiye'de daha çok mal satmak, gerekli her türlü mal ve hizmet kendi ülkelerinden karşılanmak kaydıyla büyük projelere kaynak sağlamakla ilgilenmektedirler.

Diğer taraftan İstanbul Sanayi Odası Başkanı Nurullah Gezgin Japonya'nın, gerek AET gerekse Orta-Doğu ülkelerine yöneliminde bir basamak aradığını da söylemekte ve bu basamak için en uygun adayın Türkiye olduğunu belirtmektedir. (26.11.1976 Cumhuriyet) Sanayi Odaları Birliği Başkanı Sakıp Sabancı da aynı görüştedir. Sabancı «Japonya büyük bir kaynaktır ve bir yerden Ortak Pazarla ilişki kuracaktır. Bunun için de İran-Yunanistan ya da Türkiye'yi tercih edecektir. Türkiye'nin nasıl elverişli olduğunu anlatmamız gerekli» demektedir. (Cumhuriyet 22.11.1976)

Bu konuda gelişmelere ilişkin olarak şimdiden kesin birşey söylemek mümkün değildir. Japon sanayicileri henüz karar değil, pazar araştırma aşamasında olduklarını söylemektedir. Aynı şekilde Almanlar da, kendilerine sunulan teklifleri değerlendireceklerini, ondan sonra karar vereceklerini belirtmektedirler. Bununla birlikte, Sabancı grubu, şimdiden Japon Hondayla anlaşmış olup, önümüzdeki yıllarda, otomobil üretimine geçecektir. Japonlar, motor sanayii ile de ayrıca ilgilenmektedirler. Bu yüzden yabancı sermayenin, yeni tavizler koparacağı ve boyutları belli olmamakla birlikte ülkemizde yeni yatırımlara gideceğini söylemek, yanlış olmayacaktır.

Sermayenin kaynak, teknoloji ve benzeri sorunları çözümlemek için girişeceği yeni ortaklıklar, ancak uluslararası tekelci sermayenin kanlılık oranını yükseltme ve emperyalist - kapitalist sistem içindeki iş bölümünü yeniden düzenleme yönündeki eğilimlerine uygun düştüğü oranda gerçekleşebilecektir.

TÜRKİYEDE GELİR DAĞLIMI

Devlet Plânlama Teşkilâtı, «Türkiye'de Gelir Dağılımı» konulu bir araştırma yayınlamış bulunmaktadır. Araştırmada konu, çeşitli boyutları ile ele alınarak, ülkemizdeki gelir dağılımının durumu saptanmaktadır. 1973 yılı rakamları veri alınarak yapılan araştırmanın, özetini, «Birlik Haberleri» nden alarak aynen yayınlıyoruz.

GELİR GURUPLARINA GÖRE GELİR DAĞILIMI

Araştırma sonuçları; ülkemizde, gerek kişiler arasındaki, gerekse bölgeler arasındaki gelir dağılımı adalet sizliğini açıkça ortaya koymaktadır. Emperyalist-kapitalist sistem içinde yer-alan ülkelerde, milli gelirden en yüksek payı alan egemen sınıflar, gelir dağılımının düzeltilmesinin, sermaye birikimini ve kalkınmayı engelleyeceğini ileri sürerler. Böylece kendi çıkarlarına olan mevcut durumun sürdürülmesini amaçlarlar. Bu nedenle «gelir dağılımı adaletsizliği »onların ekonomi politikasının sonucudur.

Gerçekte, gelir dağılımı adaletsizliğinin düzeltilmesi ekonomik büyümeyi engellemez. Tersine, gelir dağılımının iyileştirilmesi, dengeli ve tutarlı bir sanayileşme ve kalkınmanın araçlarından birisidir. Bu araç, sosyalist ülkelerde başarıyla kullanılmaktadır.

Türkiye toplamı olarak vergi sonrası hane gelirlerinin gelir guruplarına göre dağılımı; toplam hanelerin yüzde 4,1 ini oluşturan en düşük gelir gurubunun, toplam gelirin binde 3'ünü alırken, toplam hanelerin binde 6'sını oluşturan en yüksek gelir gurubunun, toplam gelirin yüzde 10,2'sini aldığını ortaya koymaktadır.

Yıllık ortalama geliri 2.500 TL. olan en düşük gelir gurubunda 280.463 hane bulunmaktadır. Yıllık ortalama geliri 200.000 TL. olan en yüksek gelir gurubunda ise 45.095 hane bulunmaktadır. Yıllık ortalama gelirleri 15.000 25.000 TL. arasında olan ve hanelerin yüzde 22,5 ini oluşturan 1.550.513 hane ise gelirin yüzde 17,9 unu almaktadır. Elde edilen bu bulgular, Türkiye gelir dağılımının adaletsiz olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Çeşitli gelir gurupları için elde deilen bulgular Tablo-1 de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

TABLO : 1

GELİR GURUPLARINA GÖRE GELİR DAĞILIMI, 1973 (TÜRKİYE)

GELİR GURUPLARIha'kz

Gelir Gurup. (II)	Hane Halkı%	Gelir%
0-2500	4.1	0.3
2500-5000	8.1	1.2
5000-10000	17.8	5.4
10000-15000	20.0	10.1
15000-25000	22.5	17.8
25000-50000	18.1	25.4
50000-100000	6.8	18.6
100000-200000	1.9	10.8
200000	0.6	10.2

Diğer ülkelerle yapılan karşılaştırmada da, Türkiye eşitlikten çok uzak ülkeler sınıfında yer almaktadır. Bu sınıflandırmada, ülkedeki en düşük gelirli yüzde 40 hanenin geliri ölçü olarak alınmaktadır. En düşük gelirli yüzde 40 hanenin gelir payı yüzde 12'nin altında olanlar «eşitlikten uzak», yüzde 12 - 17 olanlar» eşitlikten orta derecede uzak» yüzde 17'nin üzerinde olanlar «eşitlikten az uzak» ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmada Türkiye, yüzde 11,5 oranı ile «eşitlikten çok uzak» ülke durumunda bulunmaktadır.

Gelir dağılımı konusunda ülke gurupları arasında yapılan karşılaştırmada da, en düşük gelirli yüzde 40 hanenin toplam gelirden aldığı payının, sosyalist ülkelerde yüzde 25, gelişmiş Batı ülkelerinde yüzde 16, geri kalmış ülkelerde ise büyük farklılıklar göstermekle birlikte ortalama yüzde 12,5 olduğu anlaşılmaktadır.

COĞRAFİ BÖLGELERDE GELİR DAĞILIMI

Türkiye'de gelirin, kişiler arasında olduğu gibi, bölgeler arasında da dengesiz bir şekilde dağıldığı ortaya çık-

maktadır. Raporda Doğu Anadolu bölgesinin, toplam gelirden yüzde 9,9 oranında pay almasına karşılık, tek başına İstanbul kentinin, toplam gelirden yüzde 13,9 oranında pay aldığını ortaya koymaktadır. Doğu Anadoludan sonra, nüfusuna oranla gelirden daha az pay alan bölgeler, sırasıyla Ege ve Marmara bölgesi ile Akdeniz bölgesi olmuştur. Öte yandan, gelirin en dengesiz olarak Akdeniz bölgesinde dağıldığı, onu Karadeniz bölgesinin izlediği saptanmıştır. Ege ve Marmara bölgesi ise gelir dağılımının en dengeli olduğu bölgeler olarak ortaya çıkmaktadır. Üç büyük kent içinde ise, en bozuk gelir dağılımı İzmir'de, en dengeli gelir dağılımı ise Ankara'dadır. Ankara'da gelir dağılımının dengeli olmasına ,bu kentte büyük sanayici gibi «sermaye geliri» elde eden memurların esas nüfusu oluşturmaları neden olmaktadır.

TABLO : 2

Tarım geliri elde eden hanelerin ve tarımsal gelirlerin bölgedeki toplam hane sayısı ve toplam bölge geliri içinde yüzde payları

Bölgeler	Hane halkı payı	Gelir payı
İç Anadolu (a)	57,7	57,8
Karadeniz	64,5	56,1
Ege ve Marmara (a)	57,5	52,0
Akdeniz	47,7	36,8
Doğu Anadolu	53,7	50,0

(a) Hesaplamalarda Ankara İç Anadolu, İzmir ile İstanbul Ege ve Marmara Bölgesi içinde dikkate alınmıştır. Bu illerin bölge kapsamları içinde dikkate alınması durumunda hane halkı ve gelir payları İç Anadolu Bölgesi'nde sırasıyla yüzde 46,2 ve yüzde 44,5, Ege ve Marmara Bölgesi'nde ise yine sırasıyla yüzde 39,8 ve yüzde 28,7 olmaktadır.

TABLO : 3

Hane halkı reislerinin çalıştığı işkoluna göre sektörel gelir dağılım

	Halkı Hane Sayısı	Hane Halkı Sayısı	Toplam Gelir (Mil. TL.)	Toplam Gelir (%)
Hizmet.	2.251.123	33.0	65.393	38.8
Tarım	3.348.190	49.1	73.799	43.8
Sanayi	1.218.838	17.9	29.228	17.4
Toplam	6.818.151	100.0	168.420	100.0

YERLEŞİM TABAKALARINA GÖRE GELİR DAĞILIMI

Türkiye'deki toplam hanelerin yalnızca yüzde 14,8'i üç büyük kentte yaşadığı halde, bu haneler toplam gelirin yüzde 22,3'ünü almaktadırlar. Öte yandan, nüfusu 2.000 den az olan yerleşim birimlerinde yaşayanlar, toplam hanelerin yüzde 56.5'ini oluştururken, toplam gelirden aldıkları pay yüzde 48,8'dir. Ayrıca, en bozuk gelir dağılımının 2.000 nüfuslu yerleşim birimlerinde, en dengeli gelir dağılımının ise 2.000 - 15.000 nüfuslu yerleşim birimlerinde olduğu görülmektedir.

SOSYO EKONOMİK GELİŞMİŞLİK VE SANAYİLEŞME GÖSTERGELERİNE GÖRE GELİR DAĞILIMI

Gelişmiş yörelerde oturan hane halklarının, Türkiye'deki toplam hane halkının yüzde 66'sını oluşturdukları halde, toplam gelirden aldıkları payın yüzde 73 olduğu saptanmıştır. Az gelişmiş yörelerde oturan ve toplam hane halklarının yüzde 34'ünü oluşturan hane halklarının toplam gelirden aldıkları pay ise yüzde 27' dir.

Sanayileşme göstergelerine göre bir sınıflandırma yapıldığında ise, top-

lam hane halklarının yüzde 41'inin yaşadığı sanayileşmiş yörelerde oturan hane halklarının toplam gelirden aldıkları payın yüzde 46 olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu oranlar, orta derecede sanayileşmiş bölgelerde birbirlerine oldukça yakın çıkarken, sanayileşmemiş yörelerde oturanlar, toplam hanelerin yüzde 22'sini oluşturdukları halde, gelirden yüzde 17 dolayında pay almaktadırlar.

TARIMSAL GELİR DAĞILIMI

Türkiye'deki hanelerin yarıya yakın bir bölümünü oluşturan 3.309.467 hanenin tarımsal gelir elde ettiği anlaşılmaktadır. Tarımsal gelir elde eden hanelerin binde 8'ini oluşturan haneler, toplam tarımsal gelirden yüzde 13,1 oranında pay almaktadırlar. Bunların yıllık ortalama geliri 200.000 liranın üzerinde bulunmaktadır. Tarımsal gelir elde eden hanelerin yüzde 13'ünü oluşturan haneler ise, toplam gelirden binde 9 oranında pay almaktadırlar. Bunların yıllık ortalama gelirleri de 2.500 liranın altında bulunmaktadır.

Tarımsal gelirin çoğrafi bölgeler arasındaki dağılımında ise, en büyük payı Marmara ve Ege bölgesinin aldığı görülmektedir. Ancak, gelir payı hane halkı payından yüksek olan iki bölge İç Anadolu ve Karadeniz bölgeleridir. Bölgelerin hane halkı ve gelir payları Tablo 2'de gösterilmiştir.

SEKTÖREL GELİR DAĞILIMI

Türkiye'deki hanelerin yüzde 49'u tarım, yüzde 18'i sanayi, yüzde 33'ü hizmetler kesiminde bulunmaktadır. Sadece hizmetler kesimindeki hanelerin toplam gelir içindeki payları, nüfus paylarından yüksektir. Buna karşılık, en dengesiz gelir dağılımının, tarım kesiminde olduğu görülmektedir. En düşük ortalama gelir de bu kesimlerdedir. Hizmetler kesimi ise, ortalama gelirin en yüksek olduğu kesim olarak ortaya çıkmaktadır.

Sektörler gelir gurupları itibariyle ele alındığında, yıllık ortalama 0-2.500 TL. lık en düşük gelir gurubunda tarımda toplam hanelerin, yüzde 7,2 si, sanayide yüzde 1,9'u, hizmetlerde binde 6'sı bulunmaktadır. Bunların gelirden aldıkları pay, sırasıyla bende 5, binde 1 ve onbinde 4'dür. Yıllık ortalama 2.000.000 TL. lık en yüksek gelir gurubunda bulunan hane halklarının oranı, tarımda binde 8, sanayide binde 5, hizmetlerde binde 6'dır. Bunların toplam gelirden aldıkları pay, sırasıyla yüzde 12,3, yüzde 9,1 ve yüzde 8,5 olmaktadır.

Sektörel gelir dağılımı Tablo : 3 de ayrıntılı olarak gösterilmiştir

MESLEKLERE GÖRE GELİR DAĞILIMI

Gelirin çeşitli meslekler arasındaki dağılımında, toplam hanelerin binde 8'ini oluşturan «büyük ticaret ve sanayi ci ile serbest meslek sahipleri»nin, toplam gelirden yüzde 5,5 oranında pay aldıkları anlaşılmaktadır. Öte yandan, toplam gelirden en büyük payı, Türkiye'deki hanelerin yüzde 40'ını oluşturan çiftçiler almaktadır. Çiftçilerin toplam haneler içindeki payı ise, yüzde 41,2 dir. Hanelerin yüzde 1,1 ini oluşturan ticaret erbabı, gelirin yüzde 5,2 sini almaktadır. En kötü durumda olanlar düz işçilerdir. Toplam hanelerin yüzde 12,4'ünü oluşturdukları halde, gelirin yüzde 7,3'ünü almaktadırlar. Gelirin mesleklere göre dağılımı Tablo : 4'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Mesleklerin kendi aralarındaki gelir dağılımı yönünden ise, en bozuk gelir dağılımının çiftçiler arasında olduğu görülmektedir. Gelirin en dengeli dağıldığı meslek kesimi düz işçi ve memurlardır.

SOSYAL KESİMLERE GÖRE GELİR DAĞILIMI

Toplam gelirin çeşitli sosyal kesimler arasında paylaşılmasında, nüfusun en küçük bölümünü oluşturan «sermaye ve serbest meslek sahipleri»nin toplam gelirden en büyük payı aldıkları anlaşılmaktadır. «Ücretliler» ve «küçük üreticiler» in toplam gelirden aldıkları paylar, nüfus paylarının

çok altında bulunmaktadır. Yine «sermaye ve serbest meslek sahipleri» kesiminin ortalama harcanabilir gelirleri, «ücretliler» ve «küçük üreticiler» kesiminin yaklaşık beş katıdır.

TABLO : 4

MESLEKLERE GÖRE HANE HALKININ VE TOPLAM GELİRİN DAĞILIMI (TÜRKİYE)

	Hane Halkı Sayısı	Hane Halkı Yüzdesi	Toplam Gelir (Milyon TL.)	Toplam Gelir Yüzdesi
Çiftçiler	3.032.202	44,0	70,111	41,2
Büyük Tüccar ve San. Serbest Mes. Sahip.	53.506	0,8	9,286	5,5
Tic. Erbabı	80.225	1,1	8,913	5,2
Düz işçi (x)	853.348	12,4	12,391	7,3
Memur	790.875	11,5	21,560	12,7
Esnef ve Sanatkâr	1.089.156	15,8	25.286	14,9
Diğer (a)	995.722	14,4	22,442	13,2
Toplam	6.895.034	100,0	170.269	100,0

(a) Bu gurupta, kalifiye işçiler, teknisyenler, tarım işçileri, beyaz yakalılar, rantiyeler, emekliler ve mesleği belli olmayanlar yer almaktadır.

(x) Düş işçi terimi niteliksiz (vasıfsız) işçi anlamında kullanılmıştır.

Türkiye'de sosyal kesimlere göre hane halkı ve gelirlerinin yüzde dağılımı Tablo : 5 de gösterilmiştir. Buna göre, nüfusun yalnızca yüzde 10,7 sini oluşturan «sermaye ve serbest meslek sahipleri», toplam gelirden yüzde 35,2 oranında pay almaktadırlar. Buna karşılık, toplam hanelerin yüzde 37'sini oluşturan «ücretliler» toplam gelirden yüzde 31,9 oranında pay almaktadırlar. «Küçük üreticiler» ise, toplam hanelerin yüzde 52,3'ünü oluşturmalarına karşın, toplam gelirden yüzde 32,9 oranında pay almaktadırlar.

Gelirin büyüklüklerine göre dağılımın her üç kesimde de eşitlikten uzak olmakla birlikte, gelirin, «ücretliler» kesiminde, diğer kesimlere göre daha adil bir biçimde dağılmış olduğu görülmektedir. «Ücretliler» ve küçük üreticilerin en büyük çoğunluğunun «üreticiler»in yüzde 26,6 sının, küçük üreticilerin yüzde 23,7 sinin 15.000 - 25.000 bin liralık yıllık ortalama gelir gurubunda toplanmasına karşılık, «sermaye ve serbest meslek sahipleri»nin en büyük kesiminin - yüzde 53'ünün - 50-100 bin liralık gelir gurubunda toplandığı görülmektedir.

TABLO : 5

SOSYAL KESİMLERE GÖRE HANE HALKININ VE TOPLAM GELİRİN DAĞILIMI (TÜRKİYE)

	Hane Halkı Sayısı	Hane Halkı Yüzdesi	Toplam Gelir (TL.)	Toplam Gelir Yüzdesi
Ücretliler	2.532.919	37,0	54.056.837.120	31,9
Sermaye ve Serbest Meslek Sahipleri	730.625	10,7	59.554.811.904	35,2
Küçük Üretici	3.577.284	52,3	55.610.163.200	32,9
Toplam (a)	6.840.828	100,0	169.221.812.224	100,0

(a) Mesleği belli olmayanlar toplam içinde yer almamıştır.

GELİRİN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Toplam gelirlerin türlerine göre dağılımında, «kâr, faiz, rant» geliri elde eden hanelerin gelir paylarının nüfus paylarının yaklaşık ikibuçuk katı olduğu saptanmıştır. Gerek «küçük üreticilik» geliri, gerek ücret geliri elde eden hanelerin toplam gelirden aldıkları pay, nüfus paylarının çok altında bulunmaktadır.

Türkiye'de elde edilen toplam net gelirin yüzde 28,3'ünü ücret gelirleri, yüzde 41,2 sini «kâr, faiz, rant» gelirleri ve yüzde 30,5 ini «küçük üretici» gelirleri oluşturmaktadır. Tablo : 6 da görüldüğü gibi Türkiye'deki toplam hanelerin 3.733.337'si «küçük üreticilik» geliri elde etmektedir. Bu durum, ekonomideki küçük üreticiliğin yaygınlığını vurgulamaktadır. «Kâr, faiz, rant» geliri elde eden 1.282.130 hanenin ise 544.075'ini büyük çiftçiler, 133,831'ini de büyük tüccar ve sanayiciler ile serbest meslek sahipleri oluşturmaktadır. Geri kalan 604.224 hanenin büyük çoğunluğu, ücretliler ve küçük üreticiler kesimide, rant geliri elde eden hanelerdir.

Türkiye'de gelir gurupları itibariyle gelirin türlere göre dağılımı ise şöyledir: «Küçük üreticilik» kesiminde hane halklarının en yoğun biçimde toplandığı gelir gurubu, yıllık ortalama 5.000 - 10.000 TL. arasındaki geliri olan guruptur. «Ücret geliri» elde edenlerin en yoğun olarak bulundukları gurup ise yıllık ortalama 10.000 - 15.000 TL. geliri olan guruptur. «Kâr, faiz, rant» geliri elde edenlerde de en yoğun gurup yıllık ortalama 25.000 - 50.000 TL. geliri olan guruptur.

Coğrafi bölgelerde ve üç büyük kentte gelirin türlerine göre dağılımı ise, gerek ücret geliri, gerekse «kâr, faiz, rant» ve «küçük üreticilik geliri» elde edenlerin çoğunluğunun Ege ve Marmara Bölgelerinde toplanmış olduğunu göstermektedir. Üç büyük kente ilişkin araştırmalar ise, gelir dağılımının, coğrafi bölgelerden önemli ölçüde farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

TABLO : 6

TÜRKİYE'DE GELİRİN TÜRLERİNE GÖRE HANE HALKININ VE TOPLAM GELİRİN DAĞILIMI

	Hane Halkı Sayısı	Hane Halkı Yüzdesi (b)	Toplam Gelir (TL.)	Toplam Gelir Yüzdesi
Ücret Geliri	2.741.093	35,4 (39,8)	43.566.733.056	28,3
Kgr(Faiz, Rant Geliri	1.282.130	16,5 (18,6)	63.261.456.640	41,2
Küçük Üreticilik Geliri	3.733.337	48,1 (54,1)	46.958.321.664	30,5
Toplam (a)	7.756.560	100,0	153.786.511.360	100,0

(a) Toplam içinde izafi kira, emekli ve burs gelirleri ile türü belirsiz gelirler yer almamıştır.

(b) Parantez içindeki oranlar Türkiye'de mevcut 6.895.034 hane içindeki payları göstermektedir.

RESİMLİ İŞÇİ DİZİSİ

No 1	: PAHALILIK (32 sf., 3. Baskı)	2,5 TL.
No 2	: TÜRKİYE'DE SINIFLAR (32 sf., 2. Baskı)	2,5 TL.
No 3	: TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAKLARI (32 sf., 32. Baskı)	2,5 TL.
No 4	: GREV (40 sf., 2. Baskı)	3 TL.
No 5	: İŞSİZLİK	(Çıkıyor)
No 6	: TEKELCİ SERMAYE İLE İÇİÇE	(Çıkıyor)
No 7	: ANADOLU HALK AYAKLANMALARI	(Çıkıyor)

25 TL. YE KADAR OLAN İSTEKLER İÇİN POSTA PULU GÖNDERİLMESİ RİCA OLUNUR. ÖDEMELİ GÖNDERİLİR.

Gön : **TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ AYLIK BÜLTENİ**
Karanfil Sok. 14/10 Kızılay-ANKARA

ADRES :

Yıldırım Koç
Basın Sitesi C/15
Etiler / İSTANBUL